

УДК 327

ВЕКТОР АСЕАН У ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ УКРАЇНИ

Досліджено сучасний стан, проблеми й перспективи взаємин України з державами АСЕАН, які набувають дедалі більшої ваги у глобальній політиці та економіці. Окреслено можливості й напрями активізації співпраці, зокрема, диверсифікації експорту – як загального, так і продукції аграрно-промислового комплексу з урахуванням національних інтересів. Висвітлено мотивацію та пріоритети окремих держав та України у рамках двосторонніх відносин, а також лімітуючі фактори та гіпотетичні ризики, що можуть нівелювати позитивні ефекти.

Ключові слова: країни АСЕАН, глобалізація, регіональна інтеграція, експорт.

Актуальність проблеми. Сучасний світовий розвиток характеризується неухильним посиленням позицій азіатських держав у політичній, економічній, фінансово-інвестиційній та науково-технологічній сферах. У політичному вимірі Індія й особливо КНР – претенденти на світовий вплив; у фінансово-економічному розрізі КНР, Індія, Японія та Південна Корея – вже сформовані й усталені учасники. Спільнота АСЕАН неухильно набирає вагу, позаяк формується навколо себе велику кількість форумів і об'єднань, причому не суто азіатського (лише країни Азії), а й загальносвітового масштабу (в т.ч. за участю США, Нової Зеландії, Австралії). Україна має реальну можливість співпрацювати з ринками азіатських країн, які представляють не меншу привабливість порівняно з ринком Євросоюзу. Попри нижчу купівельну спроможність населення й у ряді випадків стандарти жит-

**ГАВРИЛЮК О.В.,
доктор економічних
наук, професор,
завідувач кафедри
міжнародних
відносин
та міжнародного
права Київського
університету імені
Бориса Грінченка**

тя, при налагодженні плідних взаємин перспективи й вигідність для України можуть бути вищими.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблематика взаємин з країнами Південно-Східної Азії не обійдена увагою з боку вітчизняних фахівців, однак нинішні реалії потребують концентрації уваги й зусиль на новій основі, з урахуванням новітніх реалій – загострення взаємин із Росією та проблематичністю та несприятливими перспективами повноцінного входження на ринок Європейського Союзу.

Метою статті є висвітлення стану, проблем і можливих перспектив диверсифікації взаємин України з державами АСЕАН.

Виклад основного матеріалу. Інтеграційне утворення АСЕАН володіє потужними територіально-демографічними параметрами: площа складає 4,5 млн. км² (ЄС – 4,3 млн. км², НАФТА – 21,5 млн. км²), а населення налічує 628,9 млн. чол. (ЄС EU – 510,1 млн. чол., NAFTA – 478 млн. чол.) [1; 2; 3; 4].

зміни становища на краще. Вважається можливим окреслити важливі позитивні моменти далекосхідного вектора.

1. Визнання незалежності України одними з перших (КНР, Японія, Південна Корея, держави АСЕАН).

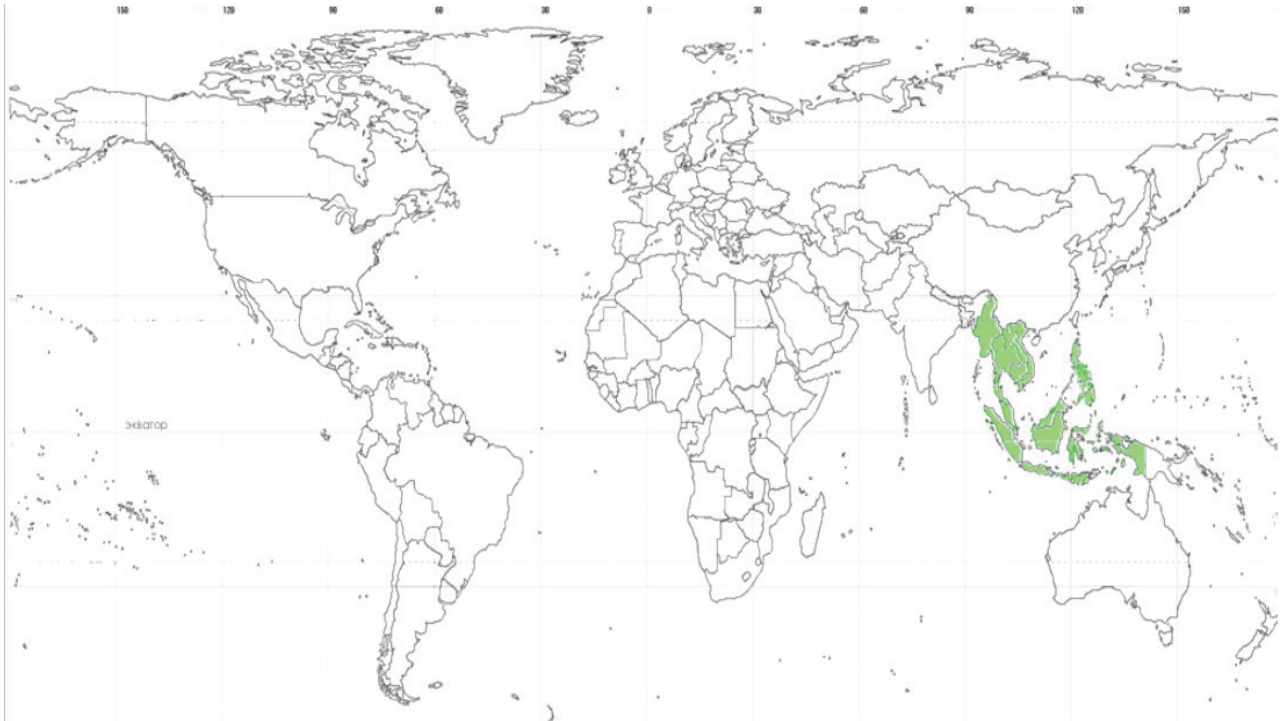
2. Політична сумірність. Зовнішньополітична стратегія й статус позаблоковості України загалом кореспондують восьми принципам АСЕАН, напрямом зовнішньополітичної стратегії КНР та Індії, які роблять ставку на розвиток багатовекторності та залучення інвестицій.

3. Наявність позитивного досвіду взаємодії з КНР і ЄС.

4. Відсутність деструктивного фактора у міждержавних взаєминах.

5. Новий етап економічної та торговельної інтеграції АСЕАН.

На перший погляд, Україна має мало спільного з країнами-членами АСЕАН. Однак бурхливий розвиток глобалізації та інтеграційних процесів

Проте донині регіон не займає належної питомої ваги у зовнішньополітичній та зовнішньоекономічній стратегії України. І однією з причин відсутності АТР в якості одного з пріоритетів для України, є географічна віддаленість. Це призвело до втрачання останньою традиційних ринків та торговельно-економічних партнерів традиційних ще за радянських часів. Водночас існують резерви

у всіх регіонах світу, втрата російського ринку та проблеми проникнення у ЄС спонукають до диверсифікації зовнішньоекономічної політики. Підвищення важливості азійського напрямку для України детерміноване наступними чинниками:

– переміщенням центру політичної та економічної активності з Північної Америки та Європи до Азії;

– позиціонування азійського напрямку серед найважливіших у гео економічній стратегії трансатлантичної спільноти.

Нинішньому етапу розвитку України притаманні втрата російського ринку, з одного боку, й неможливість повноцінного входження на ринок Євросоюзу. Слід усвідомити, що навіть у разі зняття з боку Росії продовольчого ембарго політичні ризики залишатимуться доволі високими, а заборони можуть виникати на порожньому місці. Тому цілком логічною стане компенсація втрати російського ринку за рахунок переорієнтації на інші країни.

Але європейський вектор не має бути єдиним, варто здійснити диверсифікацію й активно просуватися в арабські країни й країни Далекого Сходу. Так, один китайський ринок практично безмежний; через наявність жорсткої конкуренції потрапити на нього нелегко, але за право поставити продукцію до країни суперничають майже всі світові виробники. Масштабний імпорт продуктів харчування притаманний Японії; як і у випадку з ЄС, там установлені дуже тверді вимоги до якості продукції.

При розгляді АСЕАН в якості генератора процесів регіональної економічної інтеграції непересічне значення має ідентифікація позиціонування України по відношенню до нього. Неупереджений аналіз підтверджує вірність тези, згідно якої в рамках розгалужених регіональних та міжрегіональних структур в рамках співробітництва АСЕАН Україна перебуває на найвіддаленішому колі. При цьому варто акцентувати увагу на тому, що нинішньою виконавчою владою України на найближчі роки східно-азійський вектор не віднесено до пріоритетних у зовнішньоекономічній сфері. Так, у плані дій Уряду, схваленого постановою Верховної Ради України від 11 грудня 2014 року № 26-VIII, на період до 2018 р. передбачено підписання угод про створення зони вільної торгівлі з Канадою, Туреччиною, Ізраїлем, Радою співробітництва арабських держав Перської затоки (РСАДПЗ), Економічним співтовариством держав Західної Африки (ЕКОВАС) [5].

Візит президента України до Індонезії та Малайзії (серпень 2016 р.) актуалізував потребу посилення української присутності на ринках Південно-Східної Азії. Причому реально виокремити переваги ринку АСЕАН та можливості забезпечення більшої динаміки експорту вітчизняних товарів порівняно з ЄС:

1. Відсутність квот (на відміну від ЄС) на продукцію АПК.

2. Відчутний дефіцит її виробництва.

3. Велика чисельність менш вибагливих споживачів – 629,8 млн. – з перспективою зростання до 2030 р., за прогнозом ООН, принаймні до 725 млн. чол. У п'яти державах регіону вже зараз проживає значно більше населення, ніж в Україні. А три з них за цим показником перевищують будь-яку європейську державу – Індонезія (261 млн. чол.), Філіппіни (103 млн.) та В'єтнам (95 млн.). Таїланд (68 млн.) поступається лише Німеччині. До 2030 р. кількість жителів в Індонезії має зрости до 300 млн., на Філіппінах – до 124 млн., у В'єтнамі – до 100 млн. У Таїланді на той час проживатиме 68 млн. осіб, М'янмі – понад 60 млн., а в Малайзії – більш ніж 36 млн. чоловік. Для порівняння: в Україні без окупованих територій нині налічується менше 39 млн. осіб (навіть з урахуванням перебуваючих на заробітках за кордоном) і їхня чисельність й надалі зменшуватиметься.

Наразі в АСЕАН налічується понад 67 млн. сімей – частини класу споживачів, у 2025 р. їх кількість досягне 134 млн. У регіоні стрімко розвиваються онлайн-технології та урбанізація.

За рівнем економічного розвитку переважна частина країн Південно-Східної Азії значно випереджає Україну, а середні доходи мешканців принаймні половини з них більші, ніж в українців. У 2015 р. номінальний (у поточних цінах) валовий внутрішній продукт (ВВП) на одну особу в Україні був на рівні аналогічного показника у В'єтнамі (2,1 тис. дол.) і незначно вищим порівняно з Лаосом (1,8 тис. дол.). Істотно більшими за український були показники у двох державах регіону з найчисленнішим населенням: Індонезії (3,4 тис. дол.) та на Філіппінах (2,9 тис. дол.). А Малайзія (9,6 тис. дол.) і Таїланді (5,7 тис. дол.) узагалі перебували на рівні східних країн-членів ЄС. Причому економічно, технологічно чи інфраструктурно Таїланд, Індонезію чи Малайзію не можна порівнювати з Лаосом, Камбоджею чи М'янмою. Усе це підтверджує перспективність ринку АСЕАН.

4. Значно простіші процедури сертифікації продукції порівняно з ЄС і навіть Китаєм.

Існують інші фактори, які також детермінують мотивацію проникнення України до країн Південно-Східної Азії:

1. Високий імпорتنний потенціал регіону.

2. Можливість участі в реконструкції та модернізації/реконструкції діючих енергетичних

об'єктів та житлового будівництва, а також промислових об'єктів та комунікацій у В'єтнамі, Лаосі, М'янмі й Камбоджі – насамперед у Програмі промислового співробітництва в рамках АСЕАН, що покликана стимулювати розвиток країн шляхом розширення виробничої кооперації між державними компаніями.

3. Спроба залучення фінансів крупних регіональних держав-інвесторів (Малайзія, Сінгапур, Таїланд) у сільське господарство, сировинні сектори, сферу транспорту та реалізацію інфраструктурних проєктів.

Отже для України держави АСЕАН – потенційно важливі партнери. Водночас потребують урахування лімітуючі чинники налагодження конструктивних взаємовідносин ними:

1. Російський фактор – через прагнення РФ досягти монополії на ринку АСЕАН, авіабудування КНР та Індії тощо.

2. Політика В'єтнаму, який у рамках двосторонніх відносин підтримує РФ.

3. Наявність значного числа геоекономічних і геополітичних розбіжностей між самими азіатськими державами, зокрема, територіальні претензії з боку Філіппін на малайзійський штат Сабах, взаємні претензії на спірні райони континентального шельфу (В'єтнам, Малайзія), шести держав (Бруней, В'єтнам, Китай, Малайзія, Тайвань, Філіппіни) – на острови Спратлі й ще трьох (В'єтнам, Китай, Тайвань) – на Парасельські острови тощо. Втім наведені розбіжності не стають на заваді їх динамічному розвитку.

4. Негативний політичний та інвестиційно-приймницький клімат України, депресивний характер сільського господарства, застосування застарілих технологій, що негативно відбивається на кількості та якості експортної продукції.

5. Відстань і логістика – основний недолік ринку АСЕАН для українських постачальників продовольства. Потребується урахування досвіду й політики більшості конкурентів за продовольчою групою товарів, які розташовані приблизно на приблизно однаковій з Україною відстані – аграрні штати США, Бразилії, Аргентини й власне країни ЄС. Єдиними конкурентами, що володіють очевидними логістичними перевагами перед Україною на ринку АСЕАН, виступають Австралія (пшениця та м'ясо) й Нова Зеландія (молочна продукція).

6. Нарощування експорту Китаю на ринки країн АСЕАН, у т. ч. товарних позицій, які є конкурентними українським. В умовах функціонування

зони вільної торгівлі Китай–АСЕАН, регіоналізації китайської валюти та зміцнення китайсько-асіанських економічних зв'язків українські товари, зокрема, сталь, відчувають дедалі сильнішу дискримінацію. За основними статтями українського експорту до країн Південно-Східної Азії Китай перетворюється на потужного конкурента, що складає один із ризиків для вітчизняної економіки, яка має чітко виражений експортоорієнтований характер. Створення в регіоні численних зон вільної торгівлі та встановлення преференційних відносин усередині інтеграційних структур Південно-Східної Азії не відповідає інтересам України з погляду диверсифікації експорту. Про деякі перспективні напрями свідчать нижченаведені дані.

Україна може значно збільшити експорт і таким чином продовжити диверсифікацію ринків збуту. Це можливо навіть без підписання ЗВТ з однією з країн-учасниць об'єднання. Перспективи розвитку регіону свідчать, що там буде потрібна не тільки українська сировина, а й готові продукти, однак високої якості.

Частка АСЕАН за 2015 р. у загальному експорті агропродукції становила 4,6%. Найбільшими партнерами є Таїланд, Малайзія, Індонезія і Філіппіни, констатується слабка взаємодія з В'єтнамом та Сінгапуром.

У В'єтнамі мають попит українські зернові й насіння льону, у Малайзії – зернові та олія, в Індонезії, Філіппінах і Таїланді – зерно. Філіппіни також споживають молокопродукти й борошно, Індонезія – борошно, крохмаль та яйця, В'єтнам – патоку й солод. До країн регіону надходять і товари з більш високим рівнем доданої вартості, наприклад, у Таїланд – альбуміни (білки). Освоєння готових харчових продуктів сприятиме активізації входження українських виробників на ринки Малайзії та Індонезії.

Україна може й повинна посилювати свої позиції на південно-східному напрямі. Значний поштовх може надати створення зони вільної торгівлі (ЗВТ) із однією з країн-учасниць. Серед них, зокрема, В'єтнам і Сінгапур.

В'єтнаму притаманний динамічний розвиток. Однак за останній період українські експортери дещо втратили свої позиції, що слід компенсувати. Ринок В'єтнаму перспективний і може розглядатися як локомотив Азії. Водночас Росія розглядає його як базу для виходу на ринок регіону і може створити українським геоекономічним намаганням певні проблеми. Привабливість Сінгапуру –

не лише через ємність внутрішнього ринку економічно розвинутої держави, територія якої у 840 разів менша за територію України. ЗВТ може виступити в якості сполучальної ланки українських експортерів з іншими ринками АСЕАН, де б Сінгапур відіграв роль торговельного хаба.

Розглядаючи сучасний стан відносин України з деякими країнами АСЕАН, варто зазначити, що зрушення щодо участі нашої держави у двосторонньому та багатосторонньому співробітництві з країнами субрегіону стали можливими після відкриття українських дипломатичних представництв: в Індонезії (1997 р.), В'єтнамі (1997 р.), Сінгапурі (2002 р.), Малайзії (2002 р.) і Таїланді (2002 р.). Подальшому розширенню української присутності сприяло б також налагодження прямого авіасполучення між Києвом та Бангкоком, Сінгапуром, Сеулом і Ханоем, ліній морських вантажоперевезень із заходженням українських суден до найбільших портів регіону.

Заслужують особливої уваги взаємини Україна – Китай. Останній посідає третє місце (6,9%) у структурі експорту України після ЄС (44,4%) і РФ (7,9%). Як було відзначено вище, це – величезний ринок, а з урахуванням росту народжуваності на ньому харчова промисловість України має сприятливі можливості.

Констатується наявність міждержавної промислової кооперації та співробітництва: продаж

двигунів для китайських учбово-бойових літаків з боку “Мотор Січ”, розпочато спільне виробництво й продаж літаків “Антонова” й добудова другого екземпляра найбільшого у світі важкого транспортного літака Ан-225 “Мрія”, здійснюється моніторинг щодо постачання залізничного транспорту: вантажних вагонів і платформ, продукції й комплектуючих для суднобудування й електричних машини для різних сфер діяльності. Однак здебільшого Україна одержує з Китаю готову продукцію, товар з високою доданою вартістю, а традиційно постачає сировину: металургійну й сільськогосподарську. Поставки українських товарів уніфіковані, у той час як китайський імпорт більш диверсифікований.

Китай ініціював створення ЗВТ з Україною. Однак наразі доцільно констатувати більше перспективи, ніж швидке одержання вигоди. Створення ЗВТ не буде швидким, може затягнутися; не виключено й виникнення проблем у взаєминах з ЄС. Китай веде масштабну торгівлю з ЄС, їхні інтереси іноді збігаються, але часом вступають у конфлікт. Дані моменти можуть спливати на поверхню. Україна, підписавши договір про асоціацію з ЄС, зобов'язана при проведенні інших переговорів про вільну торгівлю, консультуватися з ним. Це може бути справою непростюю і затяжною.

Проте, при правильному підході у майбутньому вільна торгівля з Китаєм може бути дуже обопіль-

но корисною. Україна може стати сполучальною ланкою між Китаєм і ЄС. На території України можна буде створювати спільні підприємства з китайськими бізнесменами з орієнтацією на продаж продукції в ЄС. За наявності ЗВТ із ЄС і Китаєм можна буде уникнути великої кількості мит і зайвих податкових видатків.

Слід акцентувати увагу на тому, що Китай розглядає Україну і як дешеву робочу силу. У Китаї середня зарплата принаймні вдвічі вища за українську, що означає можливість відкриття нових робочих місць в Україні. Здебільшого інтереси Китаю зводяться до наступних аспектів:

- оренда землі у районі 10-12 млн. га;
- співробітництво по лінії виробництва титану;
- виробництво двигунів для вертольотів, літаків “Антонова”.

Для їх реалізації необхідні портові потужності, потужності авіазаводів, створення хабів тощо.

Наразі одним із першорядних пріоритетів країни є розселення китайців, тому, передбачаючи гіпотетичні двосторонні консультації, варто прорахувати можливості та сценарії з точки зору національних інтересів України з боку адміністрації президента, міністра закордонних справ, Ради безпеки України, столичної мерії та регіональних адміністрацій.

Висновки. Держави АСЕАН та їх ринки набирають дедалі більшої ваги у світовій політиці та глобальній економіці. Втрата ринку Російської

Федерації, складності повноцінного входження на ринок ЄС нагально потребують корінного перегляду зовнішньополітичної та зовнішньоекономічної стратегії з окресленням гіпотетичних сценаріїв та ризиків.

У контексті модифікації стратегії багатовекторності закономірно постає питання про можливості активізації економічного співробітництва України з АТР, яке набуло там форми багаторівневої інтеграції.

Підключення до виробничих і обмінних процесів у АТР матиме як реальні, так і потенційні вигоди. У цілому інтереси України в АТР, який є індикатором глобальних трансформацій, можна звести до таких аспектів:

- 1) налагодження та розвиток відносин з тими країнами АТР, які роблять найбільший внесок у зміцнення регіональної і міжнародної стабільності;
- 2) розвиток торговельно-економічних відносин з Китаєм, Японією, Південною Кореєю, провідними країнами АСЕАН та іншими державами, що входять до АТЕС;
- 3) залучення коштів фінансових центрів регіону, що виступають як кредитори та експортери капіталу, для оновлення основних фондів та економічної інфраструктури України (вступ з цією метою до Азійського банку розвитку);
- 4) участь у діяльності Економічної і соціальної комісії у справах Азії і Тихого океану (ЕСКАТО),

міжнародних конференцій з питань економічного співробітництва та регіональної безпеки;

5) приєднання до Форуму Азія-Європа (АСЕМ) з метою повноправної участі у трансрегіональному співробітництві. Однак, європейський статус України позбавляє її можливості безпосередньо ко-

ристуватися перевагами регіональної інтеграції – пільговим торговельним, митним та інвестиційним режимами, які поширюються на країни Південно-Східної Азії відповідно до угоди про зону вільної торгівлі АСЕАН (АФТА).

ПОСИЛАННЯ:

1. ASEAN. Statistical Leaflet. Selected Key Indicators 2016. – http://asean.org/storage/2012/05/ASEAN_Stats_Leaflet2016_web.pdf
2. Eurostat. Population and Population Change Statistics – http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Population_and_population_change_statistics
3. Facts About NAFTA: Statistics and Accomplishments. – <https://www.thebalance.com/facts-about-nafta-statistics-and-accomplishments-3306280>
4. Villarreal M.A., Fergusson I.F. The North American Free Trade Agreement (NAFTA) February 22, 2017. – <https://fas.org/sgp/crs/row/R42965.pdf>
5. Постанова Верховної Ради України “Про Програму діяльності Кабінету Міністрів України” № 26-VIII від 11 грудня 2014 р. – <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/26-19>

Gavrilyuk O.V. The ASEAN vector in Ukraine’s foreign policy / Borys Grinchenko Kyiv University

The current situation, problems and prospects of the relationship between Ukraine and the ASEAN countries, which obtains more weight in global politics and economy, are explored. The opportunities and directions for intensifying cooperation, in particular, diversification of exports, both general and agricultural-industrial complex products, are outlined, taking into account national interests. The motivation and priorities of individual states and Ukraine are highlighted in the framework of bilateral relations, as well as limiting factors and hypothetical risks that can offset the positive effects.

Key words: ASEAN countries, globalization, regional integration, export.

Гаврилюк О.В. Вектор АСЕАН во внешней политике Украины / Киевский университет имени Бориса Гринченко

Исследованы современное состояние, проблемы и перспективы взаимоотношений Украины с государствами АСЕАН, которые приобретают все больший вес в глобальной политике и экономике. Очерчены возможности и направления активизации сотрудничества, в частности, диверсификации экспорта – как общего, так и продукции аграрно-промышленного комплекса – с учетом национальных интересов. Освещены мотивация и приоритеты отдельных государств и Украины в рамках двусторонних отношений, а также лимитирующие факторы и гипотетические риски, которые могут нивелировать положительные эффекты.

Ключевые слова: страны АСЕАН, глобализация, региональная интеграция, экспорт.

Стаття надійшла до редакції: 11.01.2017

Рекомендовано до друку: 20.02.2017